

ФІНАНСИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНО – БУДІВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 336.717.113

ДЖЕРЕЛА НАПОВНЕННЯ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Бобанич А.І.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
В даній статті проаналізована динаміка зміни ресурсної бази Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за останні чотирнадцять років та основні фактори, що спричинили її зменшення під час кризових явищ. Автором наведено дані щодо обсягів проведених Фондом виплат по недоступним вкладам, зокрема за перше півріччя 2013 року. В дослідженні розглянуто ефективність вже існуючих джерел наповнення Фонду та відображено обсяги фінансових надходжень по основних статтях. Автором також виокремлено та обґрунтовано додаткові можливості фінансування ФГВФО для здійснення ним основних його функцій по захисту вкладів.

Ключові слова: Фонд гарантування вкладів, джерела наповнення Фонду, диференціація відрахувань банків, внески від НБУ, інвестування коштів Фонду

In this article the dynamics of changes in the resource base of the Deposit Guarantee Fund of Individuals over the past fourteen years and the main factors that led to its reduction during the crisis have been analyzed. The author has presented indicators of payment amounts held by the Fund for unaffordable deposits, particularly in the first half of 2013. In the research the effectiveness of existing sources of filling of the Fund and recorded volumes of financial income by the main flow has been researched. The author also has singled out and substantiated additional opportunities to financing of the DGF for the exercise of its main features – protect deposits.

Keywords: Deposit Guarantee Fund, sources of filling of the Fund; differentiation of bank's fees, contributions of the NBU, investments of the Fund

Актуальність проблеми. На депозитному ринку України комерційні банки залучають і розміщують кошти від свого імені та на власних умовах, піддаючись тим самим впливу певного ряду ризиків, враховуючи той факт, що основною метою діяльності будь-якого банку є отримання

максимального прибутку. Тому, споживачам банківських послуг, зокрема вкладникам, потрібні гарантії, що вони працюють з фінансовостійкими та платоспроможними банківськими установами.

Одним із шляхів захисту депозитів фізичних осіб та забезпечення права вкладників на вільне розпорядження своєю власністю, а саме – коштами на рахунках у банківських установах, навіть після ліквідації неплатоспроможної фінансової установи – є створення та ефективне функціонування системи гарантування вкладів у країні. У випадку банкрутства банку-учасника, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб зобов'язаний відшкодувати вкладнику даного комерційного банку суму еквівалентну розміру депозиту, але не більше ліміту встановленого чинним законодавством України та нормативно-правовими актами Фонду.

На сьогоднішній день аналіз сучасної системи гарантування вкладів в Україні є досить актуальним і, на нашу думку, питання, що стосуються реформування ФГВФО з метою відповідності сучасним умовам, у яких опинилась вітчизняна банківська система, потребують детального розгляду.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дана тематика є актуальною, а тому знайшла своє відображення у працях провідних науковців, які досліджували вітчизняну систему страхування депозитів а також особливості правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Серед них, зокрема, можна виділити таких, як: Алексійчук К.О., Аржевітін С.М., Безвух С.В., Волосович С.В., Грасюк О.Б., Дрозд О.А., Іщенко О.О., Мазур Т.В., Михайловська І.М., Огієнко В.І., Романчукевич В.В., Серветник І.В., Скоморович І.Г. та інші. Авторами продовжується полеміка щодо шляхів вдосконалення системи гарантування вкладів в Україні у контексті досвіду провідних країн світу. Та, варто відмітити той факт, що питання пошуку альтернативних джерел фінансування Фонду гарантування вкладів залишаються малодослідженими.

Метою роботи є аналіз основних джерел наповнення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як головного суб'єкта вітчизняної системи страхування депозитів на сучасному етапі та пошук нових шляхів залучення додаткових фінансових ресурсів.

Викладення основного матеріалу дослідження. В Україні Фонд

гарантування вкладів фізичних осіб виконував до 2012 року виключно функцію каси, тобто, – проводив виплати за депозитними вкладами фізичним особам у разі банкрутства банку-учасника ФГВФО. Ці відшкодування Фонд здійснює за рахунок власних ресурсів. Якщо порівняти розмір ресурсної бази Фонду гарантування вкладів в 1999 році та станом на кінець червня 2013 року, то потрібно акцентувати увагу на тому, що за останні 14 років він має позитивну динаміку росту і збільшився більш ніж у 103 рази (рис. 1).

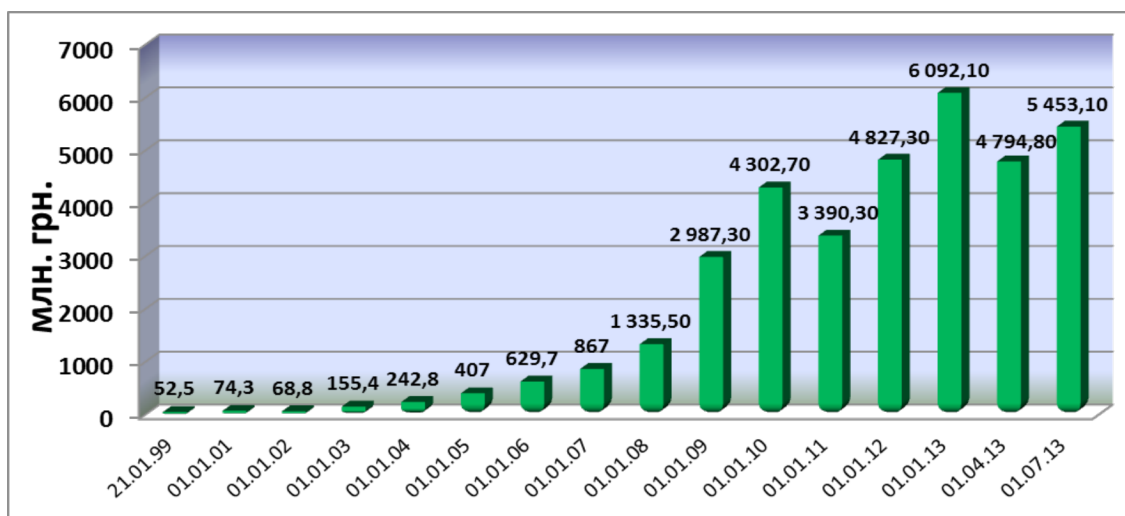

Рис. 1. Динаміка ресурсної бази ФГВФО за період 1999-2013 рр. (млн. грн.) *

* Побудовано автором на основі даних з офіційного сайту ФГВФО [1]

Фонд гарантування вкладів постійно нарощував власний ресурсний потенціал, проте, світова фінансова криза 2008-2010 рр. внесла свої корективи і для багатьох банків було розпочато процедуру банкрутства. Проаналізувавши показники динаміки фінансових ресурсів ФГВФО, варто відмітити, що Фонд в 2010 році та протягом першого кварталу 2013 року здійснив найбільше відшкодувань по недоступних вкладах населення, зокрема: за січень-червень 2013 року 24 банки (в 2010 році – 17 банків) знаходились на стадії ліквідації чи були вже ліквідовані, а тому по депозитах фізичних осіб в даних фінансових установах здійснювались виплати. За цей період відшкодування отримали 18 194 особи (в 2010 році – близько 65 000 осіб) на загальну суму більш ніж 1 139 600 грн. (в 2010 році – 2 293 690 грн.) [1; 2], що причинило значне зниження ресурсної бази Фонду гарантування вкладів.

Джерела наповнення ФГВФО були чітко визначені в Законі України

«Про Фонд гарантування вкладів фізичних робіт». У новому Законі України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [3], який набрав чинності 22 вересня 2012 року, законотворці дещо розширили вже існуючий перелік джерел наповнення Фонду гарантування вкладів (рис. 2).

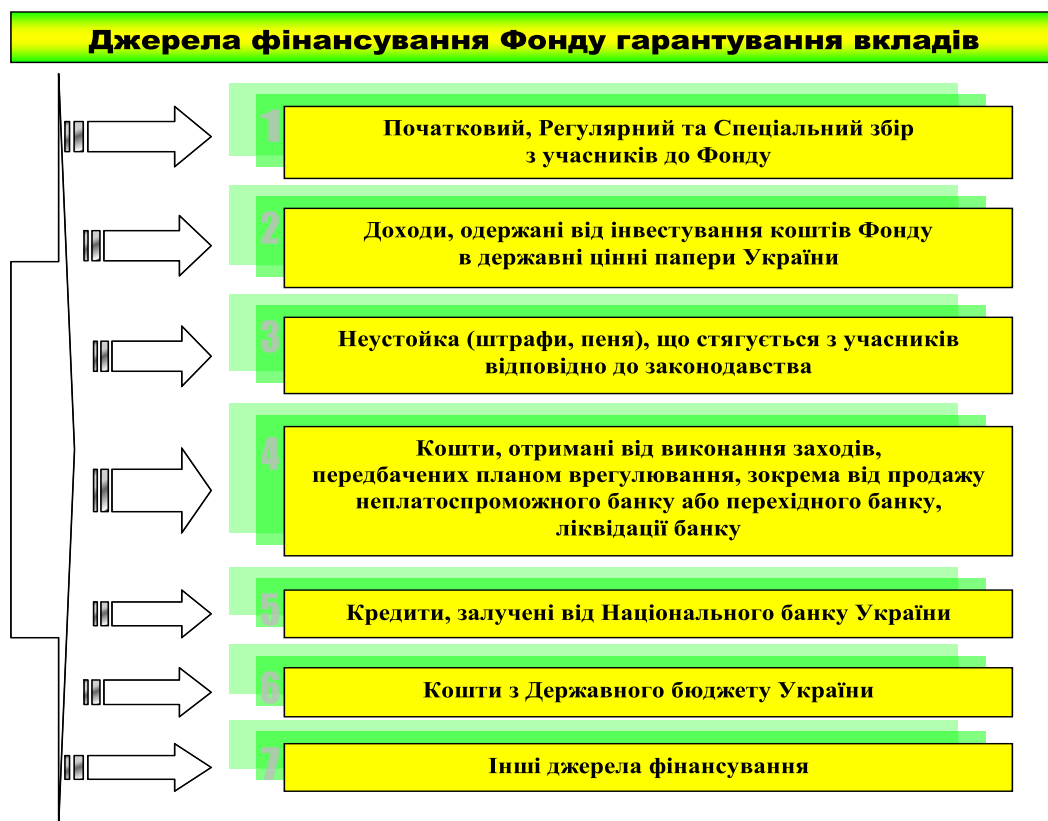

Рис. 2. Джерела фінансування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб *

* Побудовано автором на основі [3; 6]

Зазначення в законі деяких з наведених на рисунку шляхів отримання додаткових ресурсів (зокрема пункту 4) логічно впливає як наслідок від розширення повноважень ФГВФО у сфері роботи з проблемними банками, прописаних у даному нормативному акті Верховної ради України.

На сучасному етапі необхідно оцінити ефективність існуючих джерел наповнення Фонду, та, на нашу думку, розробити механізми диверсифікації ресурсних надходжень з метою посилення ролі Фонду гарантування вкладів у системі страхування депозитів.

Проаналізувавши фінансову діяльність ФГВФО за останні три роки, можна зазначити, що ресурси Фонду формувались практично з одних і тих самих джерел (табл. 1). Однак, переліку існуючих джерел напо-

внення ФГВФО, наведеного на рис. 2 та в табл. 1, на нашу думку, недостатньо, адже, незважаючи на те, що в річному підсумку ми маємо позитивну динаміку росту розміру надходжень фінансових ресурсів до Фонду гарантування вкладів, обсяги фінансування по окремих основних статтях (дохід від інвестування в ОВДП, процент на залишок коштів на рахунках) постійно змінюються.

*Таблиця 1. Основні статті фінансових надходжень до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за період 2010-2012 рр. (тис. грн.) **

Джерело формування коштів Фонду	За 2010 рік		За 2011 рік		За 2012 рік	
	Всього	зміна	Всього	зміна	Всього	зміна
Початковий збір	3 150,0	–	4 950,0	↑ на 1 800	4 870,0	↓ на (80)
Регулярний збір	960 746,6	–	1 284 662,8	↑ на 323 916,2	1 433 453,3	↑ на 148 790,5
Чистий дохід від інвестування коштів в державні цінні папери	347 656,9	–	317 377,4	↓ на (30 279,5)	753 805,9	↑ на 436 428,5
Проценти, нараховані за залишками коштів на розрахункових рахунках Фонду, відкритих в Національному банку України	24 760,2	–	20 798,4	↓ на (3 961,8)	13 642,6	↓ на (7 155,8)
Неустойка (штрафи, пеня), що стягується з учасників Фонду	476,6	–	9 414,8	↑ на 8 938,2	31,2	↓ на (9 383,6)
ВСЬОГО	1 336 790,3	–	1 637 203,4	↑ на 300 413,1	2 205 803,0	↑ на 568 599,6

* Побудовано автором на основі даних з звітів про діяльність ФГВФО [2]

Якщо Фонд опиниться в ситуації, коли необхідно буде відшкодовувати депозити вкладників великого системоутворюючого банку чи кількох банків з I та II групи, то йому цих ресурсів не вистачить для того, щоб задовольнити вимоги всіх власників недоступних вкладів, що створює певні ризики неплатоспроможності та ускладнює процес фінансового планування, а також показує передумови для розроблення механізмів розширення джерел ресурсного забезпечення Фонду.

Світова практика свідчить, що основним джерелом поповнення фонду страхування депозитів є обов'язкові початкові внески банків-учасників та, звичайно, регулярні збори. Початковий збір до Фонду гарантування вкладів сплачується банком-учасником протягом 30 днів з дня одержання банківської ліцензії, а його розмір складає 1% від статутного капіталу банку. Реформа вітчизняної системи гарантування вкладів, проведена з

вересня 2012 року у зв'язку з вступом у силу Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [3], передбачає диференціацію регулярних відрахувань до Фонду у розрізі валюти вкладу. Зокрема, банки зобов'язані відраховувати кожного кварталу до 15 числа місяця, наступного за кварталом, за який здійснюється сплата, у Фонд суму, котра у річному підсумку повинна становити 0,5% від бази нарахування в національній валюті та 0,8% від бази нарахування в іноземній валюті. Ми підтримуємо думку більшості експертів, які вважають, що це було політичне рішення, продиктоване курсом держави на дедоларизацію економіки та стимулювання інтересу, в тому числі банків, до роботи з національною грошовою одиницею – гривнею. У свою чергу, вищезазначене нововведення спонукатиме банки й надалі знижувати ставки за валютними депозитами, що, на нашу думку, буде корисним з точки зору зменшення ваги іноземної валюти у вітчизняній економіці.

Також, даним нормативним актом закладені передумови щодо введення диференціації відрахувань банків до Фонду і в контексті ризиковості їх активних операцій. Як констатується в законі, їх розрахунок має проводитися шляхом зважування базової річної ставки збору за ступенем ризику. За встановлення на законодавчому рівні такого порядку, коли більш схильні до ризику банки платитимуть більше, виступали раніше і НБУ, і міжнародні фінансові організації, і чимало банкірів, адже, це вважається більш справедливим підходом, ніж той, що існував до 2012 року. До того ж така практика дуже поширена в світі – і в США, і в Канаді, і в низці європейських та азійських країн [4;5]. Проти нововведення, що правда, висловлювалися невеликі банки, конкурентоспроможність яких через цю новацію може знизитися, адже для багатьох з них вищі, ніж середньоринкові, депозитні ставки - ключовий фактор конкурентної боротьби при залученні нових вкладників

Одним з можливих джерел ресурсного забезпечення Фонду можуть також стати внески Національного банку України. Оскільки Центральний банк є суб'єктом банківської системи та основним грошово-кредитним регулятором у вітчизняній економіці, то, на нашу думку, і частину своїх доходів він повинен направляти до Фонду гарантування вкладів.

Підчас фінансової кризи 2008 року народні депутати України прий-

няли закон [8], згідно з яким Національний банк України до 2011 року повинен був фінансувати Фонд гарантування вкладів шляхом перерахування частини власного прибутку. Проте, невдовзі Верховна Рада своїм рішенням спрямувала ці кошти в державний бюджет на фінансування підготовки до чемпіонату з футболу Євро-2012 і, як наслідок, Фонд, в кінцевому підсумку, залишився без значної частини додаткових надходжень.

Впродовж останніх п'яти років НБУ показує прибуткову діяльність (рис. 3), що дає підстави для впровадження даного механізму наповнення ФГВФО.

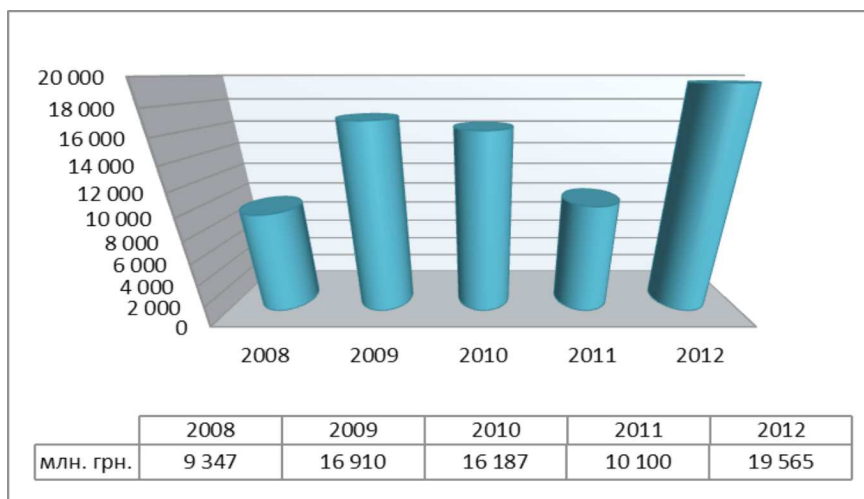

Рис. 3. Динаміка річного доходу НБУ за 2008-2012 рр. (млн. грн.) *

* Побудовано автором на основі даних з річних звітів НБУ [7]

У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідно відновити практику відрахувань певної частини чистого прибутку Національного банку до Фонду. Зокрема, необхідно зобов'язати НБУ вносити щорічно, за підсумками року, кошти в обсязі 25 % від суми перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами, до Фонду гарантування вкладів. Це справить неабиякий позитивний вплив на відновлення довіри до вітчизняної банківської системи. Адже, ефективна система страхування депозитів є гарантом захисту дрібних вкладників від втрат у разі неплатоспроможності банків.

Особливо актуальним також є питання щодо можливості Фонду вкладати кошти в корпоративні цінні папери найбільш надійних емітентів. Так, ФГВФО прогнозує майбутні виплати та тримає певну частину

ліквідних коштів на рахунку в НБУ. Проте, частка таких коштів є надзвичайно низькою. А найбільшим є обсяг коштів інвестованих у державні цінні папери (рис. 4):

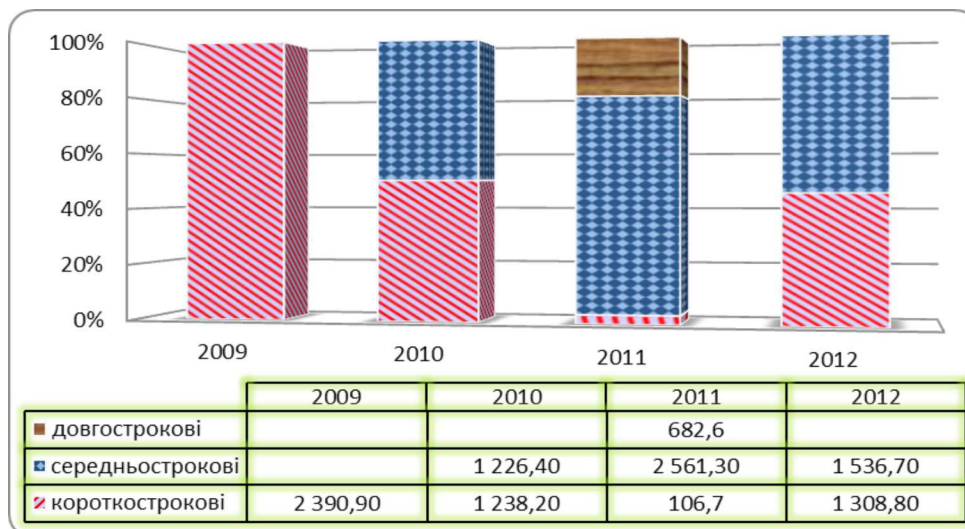

Рис. 4. Обсяг інвестицій Фонду гарантування вкладів у ОВДП за період 2009-2012 рр. у розрізі строків обігу цінних паперів (млн. грн.) *

* Побудовано автором на основі даних з звітів про діяльність ФГВФО [2]

Фонд здійснює інвестиційну діяльність на засадах затвердженого адміністративною радою Фонду інвестиційного плану виходячи з потреб забезпечення виконання функцій Фонду. Проаналізувавши дані з рисунку 4 можна зазначити, що інвестиційні операції ФГВФО зосереджені здебільшого на купівлю облігацій внутрішньої державної позики з коротко- та середньостроковим терміном погашення. Зокрема, станом на 1 січня 2013 року у структурі інвестиційного портфеля Фонду гарантування вкладів короткострокові державні цінні папери займали частку 16,4%, середньострокові – 68,3%, довгострокові – 11,1%. Необхідно акцентувати увагу на тому, що середньозважена дохідність цінних паперів, які знаходились у власності Фонду, у 2012 році зростає та на початок 2013 року склала 12%. Це відбулось за рахунок придбання протягом минулого року ОВДП з дохідністю 13-16% і погашення державних цінних паперів з більш низькою дохідністю. Сума чистого доходу від фінансових інвестицій Фонду за 2012 рік склала 753,8 млн. грн., що більше ніж у 2011 році на 436,4 млн. грн. або в 2,4 рази [2].

Однак, варто відзначити, що прибуток від інвестування коштів у

комерційні цінні папери є набагато більшим за державні. У зв'язку з цим доцільно було б створити, на нашу думку, дочірню компанію у структурі Фонду гарантування вкладів, яка б перебувала під наглядом НБУ та займалася управлінням активами ФГВФО в частці 20-30% від розміру Фонду. Такі інвестиційні операції принесли б додатковий дохід для системи страхування депозитів та надали б також поштовху для розвитку і вдосконалення вітчизняного ринку цінних паперів, що є надзвичайно важливим фактором на сучасному етапі, адже світова фінансова криза спричинила значні негативні наслідки і для фондового ринку України.

Висновки. Тож, розглянувши дану тему, можна зазначити, що ефективне багаторічне функціонування Фонду гарантування вкладів на сучасному етапі безумовно сприяє зміцненню довіри до банківського сектору та нарощуванню банками ресурсного потенціалу за рахунок депозитних вкладень. Проте, діяльність ФГВФО не повинна бути одноманітною, адже фінансовий ринок є динамічним і постійно задає нові умови функціонування банківських та парабанківських установ на ньому. А тому, доцільно вчасно та ефективно реорганізовувати і вдосконалювати вітчизняну систему страхування депозитів, щоб та змогла протистояти всім викликам нестабільної ринкової економіки, котра розвивається циклічно та неодмінним атрибутом якої є ризик.

Проаналізувавши всі джерела надходжень до Фонду гарантування вкладів, визначено, що існує проблема розширення механізмів залучення додаткових ресурсів. Зокрема, з цією метою необхідно направляти частину чистого доходу НБУ саме у Фонд для зростання його надійності. Створення компанії з управління активів ФГВФО також є перспективним джерелом залучення додаткових ресурсів. Широка диференціація відрахувань банків до Фонду справить позитивний ефект на вітчизняну банківську систему. Тоді банки матимуть вибір: або виконувати норми, встановлені Фондом та сплачувати менші суми відрахувань, або не змінювати ні інвестиційно-кредитну ні депозитну політику спрямовану на збільшення прибутків, не зважаючи на ріст ризиковості даних операцій та, відповідно, здійснювати набагато більші платежі до ФГВФО. Можна висловити припущення, що більшість банків підтримали б перший варіант.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт ФГВФО станом на 01.09.2013р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.org.ua>
2. Звіти про діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2010-2012 роки. [Текст]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Офіційний сайт ФГВФО <http://www.fg.gov.ua/about/report/>
3. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: закон України прийнятий від 23.02.2012 р. № 4452-VI: за станом на 09.06.2013 / Верховна Рада України. [Текст]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Офіційний сайт ВРУ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>
4. Грасюк О.Б. Перспективи розвитку Системи гарантування вкладів фізичних осіб з огляду міжнародної практики / О.Б. Грасюк // Європейські перспективи, – 2011. – № 4, Ч. 1, – С. 169-176
5. Волосович С. Підходи до оцінки системи страхування депозитів / С.В. Волосович // Вісник НБУ, – 2012. – № 8, – С. 19-23
6. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: матеріал з Вікіпедії. [Текст]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Фонд_гарантування_вкладів_фізичних_осіб
7. Річні звіти Національного банку України за 2008-2012 роки. [Текст]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Офіційний сайт НБУ <http://www.bank.gov.ua/doccatalog>
8. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України: закон України від 31.10.2008 р. № 639-VI: станом на 14.04.2012 / Верховна Рада України. [Текст]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Офіційний сайт ВРУ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/639-17>